

УДК 339.138

Г.В. Кравчук, д-р екон. наук**О.О. Пустова**, магістр

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РИНКУ
ДЕПОЗИТІВ В УКРАЇНІ****А.В. Кравчук**, д-р екон. наук**О.О. Пустова**, магістр

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

**ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ РЫНКА
ДЕПОЗИТОВ В УКРАИНЕ****Hanna Kravchuk**, PhD Doctor of Economics**Olha Pustova**, master

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

**FEATURES OF FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF THE DEPOSIT
MARKET IN UKRAINE**

Виявлено сегментарні диспропорції та асиметрії функціонування ринку депозитів в Україні, що на підставі проведеного ретроспективного аналізу дозволяє сформулювати заходи стабілізації його розвитку.

Ключові слова: депозит, депозитний ринок, криза, домашні господарства, фінансові корпорації, валюта.

Выявлены сегментарные диспропорции и асимметрии функционирования рынка депозитов в Украине, что на базе проведенного ретроспективного анализа позволяет предложить пути стабилизации его развития.

Ключевые слова: депозит, депозитный рынок, кризис, домашние хозяйства, финансовые корпорации, валюта.

The article focuses on the segmental imbalances and asymmetries in the functioning of the Deposit market in Ukraine, on the basis of a retrospective analysis allows us to formulate measures to stabilize its development.

Key words: deposit, deposit market, the crisis, households, financial corporations, currency.

Вступ. Депозитний ринок є важливою складовою функціонування будь-якої розвинутої країни, оскільки він є основним джерелом формування ресурсної бази банківської системи, без якої не можливе існування та ефективна діяльність економіки країни взагалі. В умовах сьогодення, коли в Україні спостерігається криза як економічна, так і політична, підвищується соціальна напруга, існує необхідність дослідити сучасний стан функціонування депозитного ринку та вплив на нього нинішньої ситуації і заходів регуляторних органів.

Теоретико-методологічні засади функціонування ринку депозитів та практичні його аспекти відображені у роботах таких вітчизняних дослідників, як О. Васюренка, Т. Васильєвої, І. Івасіва, А. Мороза, М. Савлука, О. Дмитрієвої, І. Д'яконової, С. Козьменка, В. Кириленка, В. Рисіна. Значну увагу питанням розвитку та якісного формування сегментів депозитного ринку приділяють у своїх працях також зарубіжні науковці, такі як М. Фрідмен, Дж. Герлі, Е. Шоу, Г. Айленбергер, Р. Еллер, П. Роуз.

Метою дослідження є проведення ґрунтовного аналізу сучасного стану функціонування ринку депозитів, виявлення основних проблем та перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу досліджень. Сутність депозитних операцій банку полягає в акумулюванні тимчасово вільних грошових коштів на визначений термін та за певну плату і подальше їх використання на власний розсуд та ризик. Депозити належать до пасивних операцій банку і є більш дешевим, у порівнянні з міжбанківським кредитом, джерелом формування ресурсної бази.

В умовах сучасного стану розвитку економіки у країні, коли спостерігається підвищення інфляції, зростання курсів валют, депозити стають, перше за все, засобом збереження коштів, тому дослідження сучасного стану ринку депозитів є актуальною темою.

Депозитні операції у світовій практиці прийнято класифікувати на корпоративні та приватні, в Україні вони, відповідно, мають назву депозитів юридичних та фізичних

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

осіб. Також розрізняють депозити до запитання та строкові депозити. Депозити до запитання – це кошти, які розміщуються на поточних рахунках і можуть бути в будь-який момент вилучені клієнтом, тому за ними нараховується мінімальна ставка, вони є дешевими, однак досить нестабільними. Строкові депозити – це кошти, які розміщуються на певний термін. За такими депозитами нараховуються більш високі відсоткові ставки, але вони є й більш надійними.

Для виявлення сучасного стану на ринку депозитів проведемо дослідження за основними показниками за останні 5 років. Так, загальний обсяг депозитів за секторами економіки наведено на рис. 1.

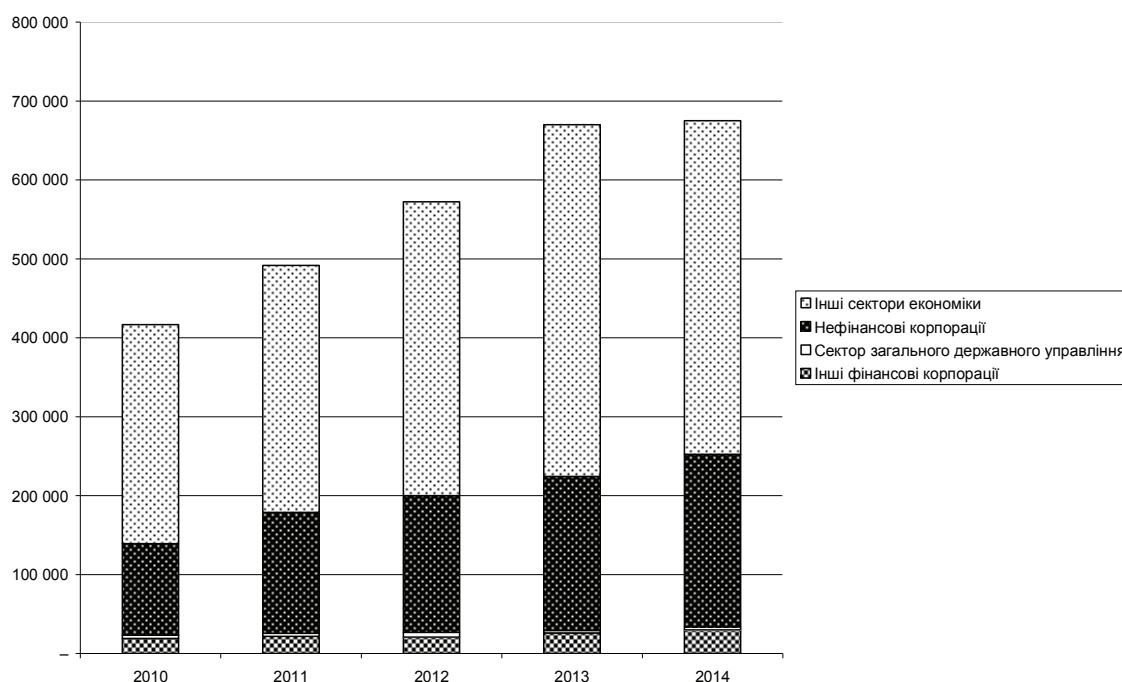

Рис. 1. Динаміка зміни обсягу депозитів за секторами економіки

Аналізуючи дані, представлені на рис. 1, бачимо, що відбувалось зростання загального обсягу депозитів у період з 2010 до 2013 років, загалом вони зросли в 1,6 раза, або на 253 324 млн грн. Таке зростання демонструє стабільний розвиток та зростання ринку депозитів і подолання наслідків кризи 2008–2009 років. Однак уже на кінець 2014 року спостерігається зростання загального обсягу депозитів, але дуже на незначну частку (0,76 %, або на 5 119 млн грн), що є наслідком кризових явищ, які відбуваються у всіх сферах економіки, у тому числі і банківській діяльності.

Протягом досліджуваного періоду в структурі депозитів переважають вклади інших секторів економіки, тобто домашніх господарств та некомерційних корпорацій, що обслуговують ці господарства, їх частка перевищувала 60 %. У 2014 році їх обсяг скоротився на 5,17 %, або на 23 020 млн грн, тобто зменшення відбулося більшими темпами, ніж загалом за всіма секторами. Причинами цього є те, що спостерігається ліквідація значної кількості банківських установ – це призводить до втрати клієнтів та зменшення довіри населення до банківської системи, крім того, відбувається і зменшення доходів населення, зростання безробіття, підвищення цін на товари та послуги, що призводить до обсягу вільних коштів. Оскільки депозити домашніх господарств становлять валову частку на ринку, тому проаналізуємо їх структуру детальніше (рис. 2 і 3).

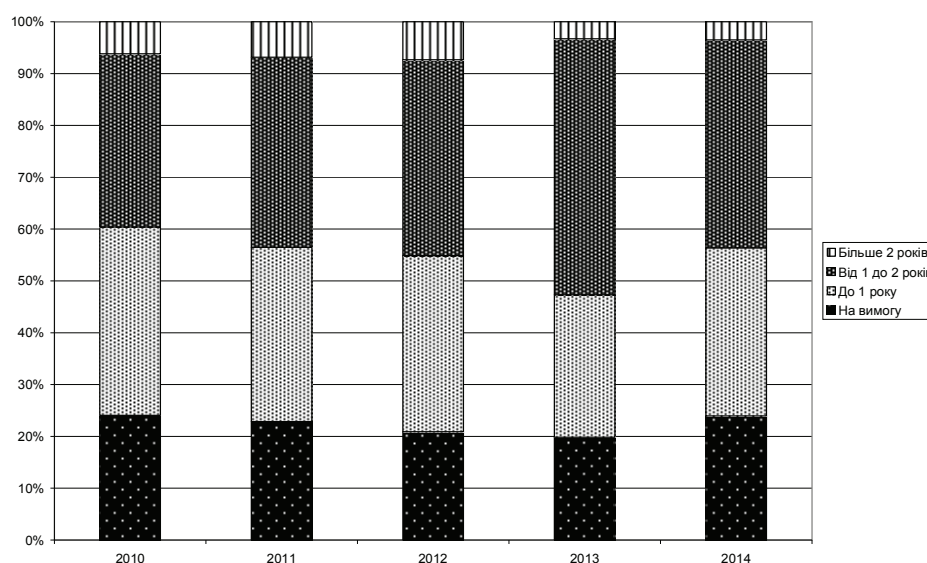

Рис. 2. Динаміка зміни структури депозитів домашніх господарств у розрізі строків погашення

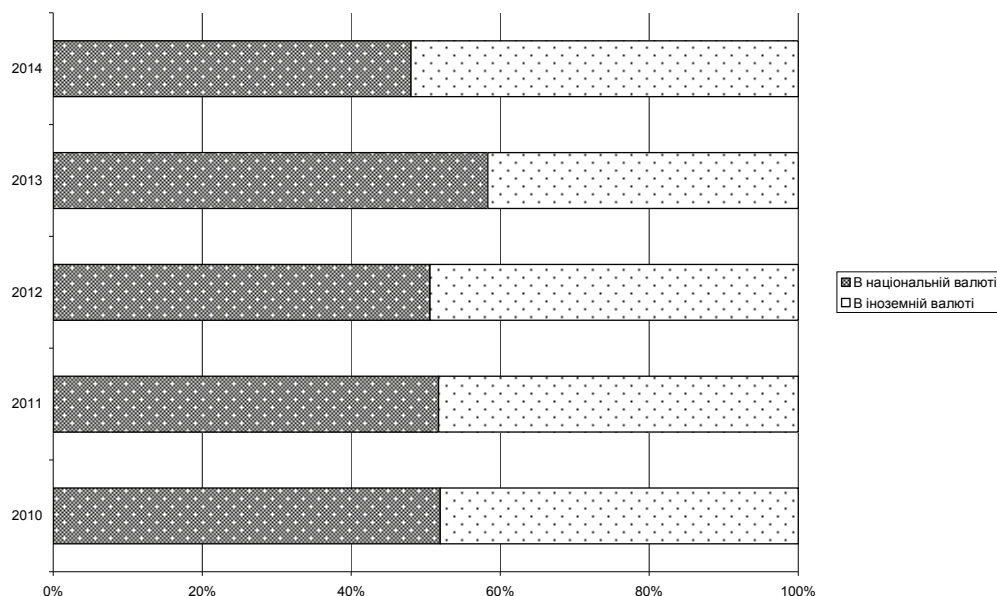

Рис. 3. Динаміка зміни структури депозитів домашніх господарств у розрізі валюти вкладу

Згідно з даними, що представлені на рис. 2, бачимо, що найбільшу частку в структурі депозитів домогосподарств становлять середньострокові депозити терміном від 1 до 2 років. Частка таких депозитів щорічно змінювала свою тенденцію, однак найбільше значення мала в 2013 році, коли досягала 49,4 %, однак уже в 2014 році вона знизилась до 40,12 %. В абсолютних показниках, навпаки, щорічно відбувалось зростання протягом 2010–2013 років, але вже в 2014 вони зменшили свій обсяг на 23,16 %, або на 50 556 млн грн. Таке зменшення пов'язане з нестабільністю в банківській системі та зниженням довіри населення до банків, тому населення віддає перевагу менш дохідним короткостроковим депозитам та депозитам на вимогу. Цю тенденцію і підтверджено на рис. 2. Так, частка депозитів на вимогу зросла на 4 %, а депозитів до 1 року – майже на 5 %. В абсолютних показниках депозити до запитання зростають протягом досліджуваного періоду, однією з причин є проведення державою політики щодо переходу на безготівкові операції, тому домашні господарства відкривають поточні рахунки для одер-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

жання заробітних плат, переказів з інших міст та країн, збереження та накопичення коштів. Короткострокові депозити – це депозити, що відкриваються, найчастіше, на 1, 3, 6 та 9 місяців, за ними нараховується відсоткова ставка значно більша, ніж за депозитами до запитання, однак нижча, ніж за більш строковими депозитами. Однак спостерігалось збільшення обсягу таких депозитів до 2012 року, причиною цього є недовіра населення до банківської системи після кризових явищ 2008–2009 років, проте вже в 2013 році відбувається зменшення на 3,36 %, або на 12 451 млн грн, але вже в 2014 році знову спостерігається збільшення майже на 12 %, або на 14 292 млн грн. Таке зростання знову є причиною зниження довіри до банківської системи.

Найменшу частку в структурі депозитів домашніх господарств становлять довгострокові депозити терміном більше 2 років. Ця група депозитів є найбільш стабільною для банківської установи, однак і найбільш дорогою. За такою групою також спостерігається зростання до 2012 року як і у частці у структурі, так і в абсолютному розмірі. Однак у 2013 році відбулось скорочення майже в 2 рази, тобто на 46 %, або на 12 482 млн грн, а в 2014 році майже не змінився обсяг – зменшився на 0,02 %, або на 3 млн грн.

Аналізуючи структуру депозитів домашніх господарств відносно валюти вкладу, то бачимо, що за період 2010–2013 років переважали депозити в національній валюті, відсоткова ставка за якими є вищою в порівнянні з депозитами в іноземній валюті. Так, у 2013 році їх частка становила більше 58 %. Проте у 2014 році відбулось зростання як частки, майже до 52 %, так і обсягу на 18 %, або на 33 153 млн грн, таке зростання є наслідком зростання курсу валют та прагненням населення зберегти та примножити саме іноземну валюту. В свою чергу, депозити в національній валюті зменшились на 22,1 %, або на 56 970 млн грн.

Наступне місце у структурі загального обсягу депозитів на депозитному ринку посідають нефінансові корпорації. Їх частка змінювалась протягом досліджуваного періоду, однак завжди перевищувала 27 %, а в 2014 році зросла до 32,4 %. В абсолютному значенні з 2010 до 2014 року відбувається зростання, і незважаючи на загальну тенденцію до скорочення в 2014 році, обсяг депозитів, наданих нефінансовими корпораціями, зріс на 12,1 %, або на 23 565 млн грн у порівнянні з 2013 роком. Нефінансові корпорації – корпорації, основним видом діяльності яких є виробництво товарів чи надання нефінансових послуг, тобто це корпорації реального сектору економіки. Це зростання пов'язане, передусім, з правовими нормами, що існують у країні, корпорації повинні розмішувати вільні грошові ресурси на рахунках у банку, крім того, корпорації, у порівнянні з домашнім господарством, більш стабільні, оскільки менше схильні до розірвання договорів чи припинення співпраці з банком.

Загалом корпорації прийнято поділяти на державні нефінансові корпорації та на інші нефінансові корпорації, проте обсяг вкладень цих підгруп різний. У 2014 році розмір депозитів інших нефінансових корпорацій майже в 5 разів перевищував вкладення державних нефінансових корпорацій, тому більш детально переглянемо структуру депозитів інших нефінансових компаній (рис. 4 і 5).

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

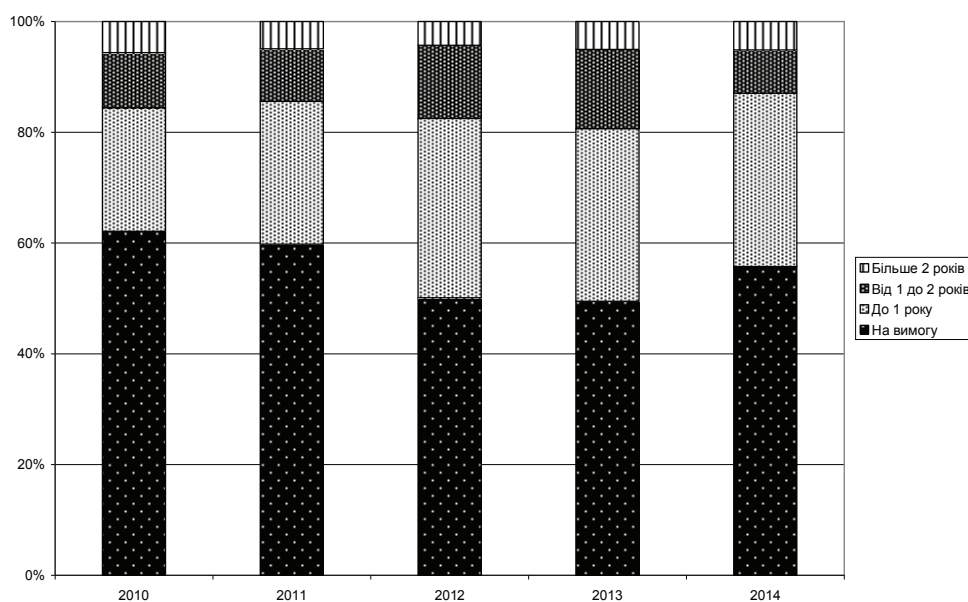

Рис. 4. Динаміка зміни структури депозитів інших нефінансових корпорацій у розрізі строків погашення

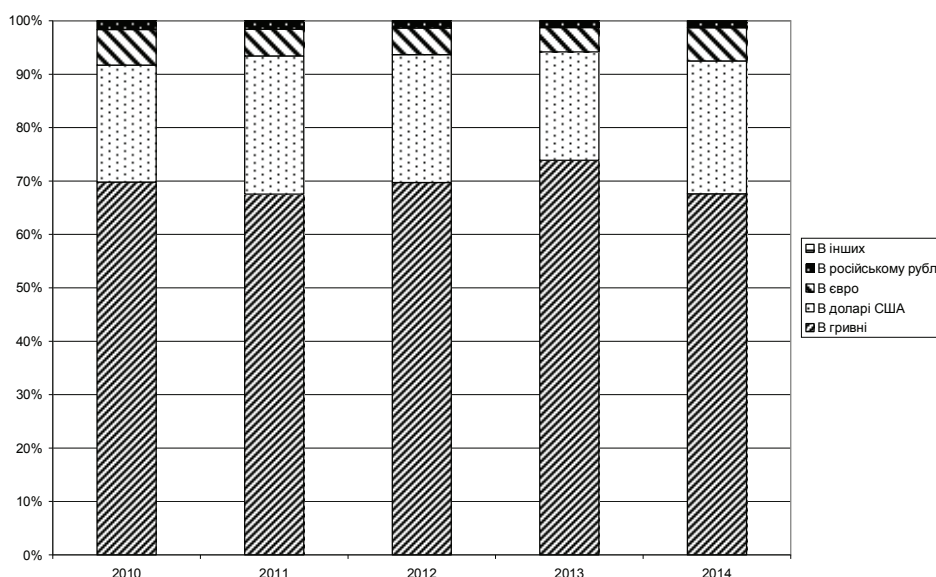

Рис. 5. Динаміка зміни структури депозитів інших нефінансових корпорацій у розрізі валюти вкладу

Бачимо, що протягом досліджуваного періоду найбільшу частку становлять кошти нефінансових корпорацій на вимогу. Як зазначалося раніше, причиною цього є законодавчі норми, які існують на сьогодні, тому підприємства вимушені зберігати свої кошти в банківських установах і вони віддають перевагу залишати кошти на поточних рахунках. Однак бачимо, що в період 2012–2013 років частка таких коштів знизилась до 50 %, це демонструє зацікавленість нефінансових організацій різних форм власності (крім державної) в отриманні додаткового доходу й підвищення їх довіри та впевненості в банківській діяльності.

Але вже у 2014 році знову зростає до 56 % частка депозитів на вимогу, оскільки відбуваються кризові явища у країні загалом та в банківській системі зокрема, і підприємства, з одного боку, потребують більше коштів для покриття поточних розрахунків, а з іншого – знижується рівень довіри до банків.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

В абсолютних значеннях депозити на вимогу не мають чіткої тенденції, їх розмір то збільшується, то зменшується протягом досліджуваного періоду, але в 2014 році їх обсяг зріс на 21 %, або на 17 855 млн грн і досяг значення 101 355 млн грн – найбільшого в періоді з 2010 по 2014 роки.

Значну частку становлять короткострокові депозити. За останні 3 роки їх частка перевищувала 30 % у загальному обсязі депозитів. З 2010 року вони щорічно зростають і за 5 років зросли в 2,5 рази або на 34 137 млн грн. Таке зростання демонструє бажання організацій отримувати додатковий дохід і наявність у них вільних грошових коштів, однак невпевненість у банківській діяльності зупиняють більшість підприємств вкладати кошти строком більш як на 1 рік. Це демонструє і менша частка в загальній структурі депозитів вкладів, залучених терміном від 1 до 2 років. Їх обсяг також зростає в перші 4 роки дослідження, проте скорочується в 2014 році на 41 %, або на 9 906 млн грн. Таке скорочення є наслідком кризи у країні та непостійністю політики держави в подоланні кризових явищ.

Незначну частку являє собою депозит терміном більше 2 років, протягом досліджуваного періоду вона становила близько 5 %. Така низька частка у структурі як нефінансових корпорацій, так і у структурі домашніх господарств демонструє, що таким чином залучається невеликий обсяг ресурсів. Це є поганою тенденцією, оскільки для банківських установ стає дуже ризиковим надавати кредити на довготривалий час, тобто пропонувати іпотечні кредити, лізинг, що значно звужує ринок кредитування, а отже, можливості як підприємств, так і домашніх господарств.

Аналізуючи структуру депозитів нефінансових компаній за валютою вкладів, було виявлено, що корпорації віддають перевагу розміщенню в національній валюті. Протягом досліджуваного періоду частка таких вкладів становила близько 70 %, у 2013 році досягла найбільшого значення в 74 %, однак у наступному році знизилась до 68 %. В абсолютних величинах також відбулось незначне зниження в 2014 році на 1,4 %, або на 1 782 млн грн. Проте відбулось зростання в 2014 році депозитів, розмішених у доларах США на 32 %, або на 10 990 млн грн, хоча протягом 2011–2013 років їх обсяг майже не змінювався. Таке зростання пов'язане зі зростанням курсу валют та намаганням підприємств придбати валюту, хоча б за рахунок її розміщення на депозит, унаслідок введення обмежень з боку держави на валютнообмінні операції.

Також зріс розмір вкладів в євро на 47 %, або на 3 598 млн грн, хоча як і з «доларовими» вкладками попередні 3 роки їх розмір майже не змінювався. Таке зростання теж є наслідком зростання курсу валюти та бажанням корпорацій зробити збереження в іноземній валюті.

Зовсім незначне місце посідають депозити в російських рублях, близько 1 %, і спостерігається тенденція до зменшення частки таких депозитів у загальній структурі. В натуральному вираженні їх розмір постійно змінюється, але не має певної тенденції, з року в рік спостерігається то зростання, то зниження.

Частка вкладів в інших валютах є незначною, до 2014 року вона не перебільшувала 0,1 %. Однак в 2014 році вона зросла до 0,21 %, хоча є не досить високою. Таке значення цих депозитів пов'язане, передусім, з тим, що на сучасному етапі розвитку майже немає попиту та пропозиції на депозитному ринку на вклади в інших валютах, крім названих.

Висновки. У загальній структурі депозитів, що представлені на ринку депозитів України, після інших секторів економіки та нефінансових корпорацій посідають інші фінансові корпорації, однак їх частка є досить малою, вони не перевищували 5 % протягом досліджуваного періоду. До них належать:

- страхові корпорації та недержавні пенсійні фонди;

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

- інші фінансові посередники, тобто установи, що здійснюють фінансування інвестицій, включаючи фінансовий лізинг, продаж у розстрочку, особисте кредитування;
- допоміжні фінансові організації, вони безпосередньо не є фінансовими посередниками і до них відносять маклерські фірми з операцій з цінними паперами, вексельні контори тощо.

Низький рівень вкладень таких організацій пов'язаний із слабким розвитком страхового та фондового ринків України, нерозвиненістю інвестиційного середовища тощо.

Найменша частка серед загальних вкладень в Україні належить сектору загального державного управління, вона змінювала своє значення, однак становила менше 1 %, крім 2012 року, коли вона становила 1,04 %. У натуральному вираженні також немає чіткої тенденції. В 2014 році обсяг депозитів державного сектору зріс на 27,56 %, або на 813 млн грн. Така низька частка депозитів сектору загального державного управління є зрозумілою, оскільки більшість організацій, що здійснюють загальнодержавне управління, або повністю, або частково фінансуються з бюджету країни і в них немає власних збережень, які можуть розміщуватись на депозитах.

Проаналізувавши стан депозитного ринку України, було виявлено, що значно знижуються темпи зростання обсягу депозитних ресурсів, що в подальшому може призвести до їх скорочення, а отже, і позбавить банківську систему можливості стабільно та ефективно виконувати роль фінансового посередника, що у свою чергу зробить неможливим функціонування економіки країни. Тому в умовах кризи, що спостерігається на сьогодні, для керівництва держави одним із пріоритетних напрямів є стимулювання фізичних та юридичних осіб щодо розміщення коштів на депозитах, забезпечення стабільності валютного курсу та валютообмінних операцій.

Список використаних джерел

1. *Баховська Л. Я.* Особливості функціонування ринку банківських депозитних послуг в сучасних умовах розвитку економіки України [Електронний ресурс] / Л. Я. Баховська. – Режим доступу : <http://elconf.com.ua/9-arkhivny-materialy/2014>.
2. *Житний П. Д.* Депозитна політика комерційних банків на сучасному етапі та шляхи її удосконалення / П. Д. Житний // Вісник Національного банку України. – 2012. – Вип. 8. – С. 9–16.
3. *Олексенко М. В.* Депозитна політика комерційних банків України на сучасному етапі / М. В. Олексенко // Вісник Бердянського ун-ту менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 4 (16). – С. 166–171.
4. *Офіційний веб-сайт НБУ* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.